

Společně získali na třicet cen a odměn, čestné diplomy z Paříže i Milána, na Slovensku

Alois

Jiří

Balán a Grossmann

Pouze dvacet let mohl architekt Balán působit na Slovensku, leč tato etapa - od příchodu do Bratislavy v popřevratovém roce 1919, do návratu na rodnou Moravu při zániku meziválečné ČSR - se měla stát nejneprodnějším úsekem jeho činného života. V Bratislavě, po tehdy obligátní rozvíře mladých českých architektů v dělném týmu zaměstnanců Ministerstva veřejných prací, se záhy jal vyplňovat mezeru, která byla zvláště citelná. Pět let, 1922-1927, působil v oblasti výchovy budoucích stavebních odborníků jako profesor na Vyšší škole stavební. Ač povinnosti pedagoga vyžadovaly mnoho sil, vyučování nechápal a ani neprovozoval jako izolovanou specializaci. Souběžně učil i projektoval. V bratislavské architektonické obci mu zajistila uznání již nejrannější z jeho tamních realizací: budova organizace YMCA v Karpatské ulici (1920-1923). V době učitelské kariéry projektoval zejména obytné domy - v dnešní ulici 29. augusta stojí dům, původně určen pro státní zaměstnance (1921-1923), v Legionářské ulici další (1923-1925).

Významný mezník v Balánově životě tvůrčího architekta představuje rok 1924. S mladším kolegou Jiřím Grossmannem, který přesídlil z rodných Čech taktéž do Bratislavy, založil společnou architektonickou kancelář a pak, dobrých 15 let, pracovali na návrzích rukou nerozdílnou. Vše, co na Slovensku vytvořili, se uznává za společné dílo. Z let 1924-1927 - tenkrát Balán stále učil - pocházejí tři užité bratislavské budovy. Zatím co na rozložitě budově někdejšího Ředitelství Státních drah v Klemensové ulici

odvedli patrně daň slohovému vkusu zadavatelů státních objednávek, soutěžícím návrhem na pavilon Umělecké besedy slovenské (1924), který došel naplnění souběžně s ředitelstvím, se již nezvratně zařadili mezi nejprůbojnější průkopníky funkcionalistické architektury na Slovensku. Třetí realizací z těch let, o níž by se rovněž dalo mluvit, jsou obytné domy, původně určené pro vojenské gazisty, v Panenské ulici.

V další době přibývají v Bratislavě veřejněprospěšné budovy Radiožurnálu na Jakubově náměstí (1928-1929), učňovských pokračovacích škol (kde sídlila též slavná Škola uměleckých řemesel) ve Vazovově ulici (1928-1937), Státního pedagogického nakladatelství v Sasinkové ulici (1931-1932) a Okresní sociální pojišťovny s nemocnicí v Bezručově ulici (1936-1939). Budova v Bezručově ulici, v níž - jak napsal kritik - "autoři přisuzovali primární význam technicky perfektnímu

provedení a hygienickým požadavkům", spolu s pavilonem Umělecké besedy slovenské u starého mostu přes Dunaj a školským komplexem ve Vazovově ulici, jenž snad byl výlučně Grossmannovým solovým autorským příspěvkem do seznamu děl, pocházejících z času existence společné kanceláře, patří k nejhodnotnějším dokladům vysoké úrovně meziválečné funkcionalistické architektury v Bratislavě a na Slovensku vůbec.

Partneři se nevyhýbali ani problematice rodinného bydlení. Jako zdařilý příklad nevšedního řešení lze uvést Jaroňovu vilu v Godrově ulici v Bratislavě (1929-1930). Soustředěnou pozornost věnovali též urbanismu, zejména regulačnímu plánu Bratislavy.

Vzmáhající se Bratislava spotřebovala větší část jejich profesionální aktivity, leč nikoliv všechnu. Z mimobratyslavských realizací je nejproslulejší bývalá Okresní nemocenská pojišťovna v Banské Bystrici (1927-1929). V Šamoríně postavili budovu někdejšího Okresního úřadu (1930-1931); jimi navržené školní budovy - vesměs z přelomu dvacátých a třicátých let - slouží v Martině, Nitře, Pezinku - Čajle, Vrútkách. Rozvoji venkovských měst napomáhali i vypracováním četných územních plánů, např. Lučence, Malacek, Nových Zámků, Púchova, jimiž se zabývali v třicátých letech.

Z nenaplněných architektonických návrhů jsou snad nejpozoruhodnější soutěžní projekty na burzovní dům (1925), starobinec (1926), obecnou školu (1927) a Městskou spořitelnu (1929) v Bratislavě; nemocnici v Trnavě (1929), muzeum v Martině (1929), učňovské školy v Košicích (1931). Jejich návrh nechyběl ani v soutěži na

YMCA - BRATISLAVA (NAHŮRE)
 BÝVALÉ UČŇOVSKÉ POKRÁČOVACÍ ŠKOLY -
 BRATISLAVA (VPRAVO)
 UMĚLECKÁ BESEDA SLOVENSKÁ - BRATISLAVA
 (VPRAVO NAHŮRE)

spolupracovali 15 let

"univerzitní město" v Bratislavě (1933). Vypisovatelé soutěží nebyli nuceni uvést výsledky do praxe, takže ani vysoce hodnocený návrh z mezinárodní soutěže na regulační plán Bratislavy (1929) nenašel uplatnění.

Architekt Ing. Alois Balán se narodil 2. února 1891 ve Valašském Meziříčí. V letech 1908-1914 studoval architekturu na ČVUT v Praze. Roky od skončení studia do začátku bratislavského pobytu spolklá I. světová válka. V čase stěhování na Slovensko měl v lůně budoucnosti vyhrazeno málo nad 40 let života, jež téměř všechna - dílem na Slovensku a dílem na Moravě - naplnil výkonem povolání. Ani vzdálenost Valašského Meziříčí od Bratislavy mu neprekážela, aby i v novém bydlišti byl užitečný rodnému městu. Městská spojitelná ve V. Meziříčí (1929-1931) je jedním z důkazů.

Rodič Pražák Jiří Grossmann - se narodil 4. dubna 1892 na Smíchově - vystudoval architekturu rovněž na pražském Českém vysokém učení technickém. V letech 1921-1923 byl zaměstnancem ředitelství Státních drah; od roku 1924 se jeho osud architekta 15 let neliší od osudu autorského souputníka Balána. Spravedlivě se dělili o povinnosti i o úspěch; společně se účastnili soutěží, v nichž získali na 30 cen a odměn, společně obesílali výstavy doma i v zahraničí - úspěšnost dokládají čestné diplomy

BÝVALÁ OKRESNÍ SOCIÁLNÍ POJIŠŤOVNA
S NEMOCNICÍ - BRATISLAVA

z Paříže (1925) i Milána (1933) - psali do stejných periodik (Slovenský denník aj.). Spolupráce oběma prospívala, leč nebylo jim přáno, aby mohli spolupracovat doživotně.

Rozklad společného státu Čechů a Slováků znamenal likvidaci bratislavské kanceláře. Oba partneři opouštějí na prahu II. světové války Slovensko a jejich cesty se natrvalo rozcházejí. Každý se vrací domů. A. Balán se opět zabydlel ve Valašském Meziříčí a tam pracoval, dokud to okolnosti dovolávaly. Po únoru 1948 byl nucen zanechat soukromé praxe a poslední roky aktivního života trávil v důchodu; 11. května 1960 ve Zlíně (Gottwaldově) skončil. Architekt Ing. J. Grossmann doputoval do Prahy. Zdá se, že jeho zájmy se v pražských podmínkách rozšířily a snad se i trochu přeměrovaly. Údajně se zabýval akustikou, s důrazem na problematiku zvukových izolací. Napsal i knížku: Akustika ve stavební praxi. Až mladší, loučil se s životem tři roky před kolegou Balánem. Pětašedesátiletý zemřel 9. dubna 1957 v Praze.

Lubomír Mrňa
Repro: archiv autora

Není to tak dávno, kdy se stalo módou klást si při různých příležitostech dramatickou otázku: Přežijí rok 2000? Jednou se to týkalo vzácných druhů zvířet nebo rostlin, jindy například veřejných kin. A dnes si mnozí jen povzdychnou, jak ten čas rychle utíká a rok 2000 máme téměř přede dveřmi.

Zatímco jedni už plánují bouřlivé oslavy milénia, jako vždy není nouze ani o početné katastrofické vize, které tentokrát nemají pouze podobu jakéhosi sektářského očekávání konce světa, ale dokonce už i vědecky podložených scénářů civilizačních kolapsů vyplývajících z nedokonalosti současné techniky, zejména výpočtové. Zamysleme se však nad vteřinami, které

o tom, jak po 1. lednu nebudou fungovat mnohé vymoženosti lidské civilizace 20. století, které stále více ovládá ne člověk, ale jím naprogramovaná důmyslná výpočetní technika. O problému Y2K se už napsalo hodně. Připomeňme jen, že se nedotýká pouze 1. ledna jubilejního roku. Například první zkouškou by už měly projít rezervační systémy leteckých společností, které předpokládají možnost rezervace 330 dní předem. Počítačovní odborníci předpovídají, že mnohé systémy nemusí správně zareagovat například už 9. září 1999 (pokud systém registruje toto datum ve zkrácené podobě jako 9999). A neoddechnou si ani po velkolepém Novém roce, protože počítačová katastrofa může hrozit při spuštění kterékoliv dávno

Rok 2000: sláva nebo pohroma?

budou následovat po půlnoci 31. prosince letošního roku, trochu z nadhledu.

Skutečnosti zůstává, že rok s magickým číslem 2000 se ve skutečnosti přímo dotýká pouze necelé poloviny lidstva. Podle údajů OSN na Zemi v současnosti žije přibližně 6,1 miliardy lidí, z nich však jen necelé dvě miliardy v zemích s křesťanskou tradicí, které se řídí gregoriánským kalendářem. Je však pravdou, že právě většina těchto zemí představuje vědeckotechnický předvoj pozemské civilizace, a tím i do značné míry předurčuje časomíru v celosvětovém měřítku. Týká se to například Číny s více jak 1,2 miliardy obyvatel, která se rovněž připravuje na oslavy milénia, přestože doposud uznává i tradiční staročínský kalendář. K oslavám se zřejmě připojí i mnohé další země, které žijí v úplně jiném letopočtu. Například v islámských zemích bude údajně probíhat teprve rok 1421 (muslimský kalendář odpočítává dny podle měsíčního cyklu od příchodu proroka Mohameda z Mekky do Mediny, co se podle křesťanského kalendáře stalo 16. července 622). Trochu blíže je indický kalendář, který by se měl dostat k letopočtu 1922. Naopak židovský kalendář se už bude pohybovat okolo roku 5761. Budou i oni oslavovat rok 2000? Proč ne, vždyť jsme přece lidé, kteří důvod na oslavy vždy rádi přivítají, tím více, že scénáře velkolepých sou po celém světě letos slibují skutečně hodně.

A pokud jde o katastrofické vize, i těch už tu bylo mnoho. Dnes však převládají odbornou terminologií překypující scénáře

naprogramované operace ať už jde o výplatu zaměstnanců (například 10. ledna) nebo odvozy daní koncem března. Problémy může vyvolat i poslední únor roku 2000 (bude přestupný na rozdíl od roku 1900, který přestupný nebyl). Dáme-li na názory odborníků, čeká nás zřejmě velmi zajímavý rok. Jedinou útěchou nám může poskytnout názor, podle kterého díky naší technologické zaostalosti se většina počítačových systémů u nás zaváděla až po roce 1990, kdy už systémy byly vyspělejší, a proto by se jich problém roku 2000 neměl dotýkat. Pro jistotu tedy bude zřejmě prozíravě počítat v prvních dnech roku 2000 s možnými problémy v bankách, rezervačních systémech dálkové dopravy, při výplatě důchodů a jinde, kde se výpočetní technika už stala samozřejmostí.

Nejsmutnější na všech přípravách k tomuto historického roku je však skutečnost, že ani v předvečer tohoto tolik připravovaného dne se lidstvo nezřeklo válečného zabíjení a ničení, aby tak jasně oddělilo svou minulost od nové, všemi slibované lepší éry vzkvétající civilizace 21. století a dnes na konci tisíciletí stojí opět jen krůček před další světovou válečnou katastrofou, tentokrát už sebezničující. Znovu si musíme i na přelomu tisíciletí připomenout smutně známou pravdu, že největším ohrožením pro lidstvo zdaleka není nejdokonalější technika, včetně nejmodernějších zbraní, ale na prvním místě - člověk.

Jiří Výborný